

Autor:
Damir Kontrec, dipl. iur.
sudac i zamjenik predsjednika Županijskog suda u Varaždinu

JAVNI BILJEŽNIK KAO POVJERENIK SUDA U OSTAVINSKOM POSTUPKU

1. Uvod

Donošenjem Zakona o javnom bilježništvu (dalje ZJB)¹ načelno su određeni poslovi koje javni bilježnici mogu raditi, pa je tako u glavi XIII. pod naslovom javni bilježnici kao povjerenici sudova i drugih vlasti, u čl. 156. propisano da će se ovlasti javnih bilježnika u provedbi ostavinske rasprave urediti zakonom kojim će se urediti ostavinski postupak. Javnobilježnička služba je počela s radom 1995. godine, a tek je donošenjem novog Zakona o nasljeđivanju (dalje ZN)² 2003. godine uvedena mogućnost sudjelovanja javnih bilježnika kao povjerenika suda u ostavinskom postupku.

U ovom radu prikazati će se kompetencije javnih bilježnika u ostavinskom postupku u slučaju kada je ostavitelj hrvatskih državljanina, odnosno u slučaju kada javni bilježnik u Republici Hrvatskoj provodi ostavinski postupak iza ostavitelja koji su strani državljani. Isto tako prikazati će se i druge kompetencije javnih bilježnika u nasljednom pravu Republike Hrvatske.

¹ Narodne novine br. 78/93, 29/94, 162/98 i 16/07.

² Narodne novine br. 48/03, 163/03 i 35/05.

2. Provođenje ostavinskog postupka u slučaju kada je ostavitelj hrvatskih državljanin

2.1. Karakteristike ostavinskog postupka

U čl. 175. st. 1. ZN propisano je da je ostavinski postupak izvanparnični postupak, dok je u st. 2. određeno da ako nije drugačije određeno da se u ostavinskom postupku primjenjuju odredbe Zakona o parničnom postupku³. To zapravo znači da se u ostavinskom postupku, u pravilu, postupa po pravilima izvanparničnog postupka, a u slučaju spora da se primjenjuju odredbe ZPP.

Tijekom ostavinskog postupka javni bilježnik kao povjerenik suda pazi da prava stranaka budu što prije utvrđena i osigurana, a osobito mora paziti na zaštitu i ostvarivanje prava maloljetnih osoba, duševno bolesnih osoba, odnosno osoba koje zbog nekih drugih osobnih svojstava i okolnosti nisu sposobne same brinuti se o svim pravima.

2.2. Nadležnost i povjeravanje vođenja ostavinske rasprave javnom bilježniku od strane ostavinskog suda

U čl. 176. st. 1. ZN propisano je da se ostavinski postupak u prvom stupnju provodi pred općinskim sudom, odnosno **pred javnim bilježnikom kao povjerenikom suda**, time da kod općinskog suda, prema st. 2. ostavinski postupak provodi sudac pojedinac ili sudski savjetnik. Da bi javni bilježnik došao u situaciju da provodi ostavinski postupak, tada je potrebno u smislu odredbe čl. 176. st. 3. ZN da **sud povjeri javnom bilježniku provođenje ostavinskog postupka, te da mu dostavi smrtovnicu**. Iz toga slijedi zaključak da su javni bilježnici u ostavinskom postupku povjerenici suda.

Javni bilježnik prema st. 4. istog članka ima ista ovlaštenja, te može poduzimati sve radnje u postupku, kao sudac, odnosno sudski savjetnik, te donositi sve odluke osim onih za koje je ZN drukčije propisano.

U ostavinskom postupku stranke ne mogu mijenjati nadležnost suda (čl. 179. ZN), pa to ne mogu niti pred javnim bilježnikom kao povjerenikom suda.

³ Narodne novine br. 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01 – vidi čl. 50. Zakona o arbitraži, 117/03, 88/05 – vidi Zakon o izmjenama i dopunama Ovršnog zakona.

U čl. 177. ZN propisana su pravila o **mjesnoj nadležnosti**, pa se mjesna nadležnost određuje po sljedećim pravilima:

- prije svega mjesno je nadležan sud na čijem je području ostavitelj u vrijeme smrti imao **prebivalište** (st. 1.),

- ako ostavitelj u vrijeme smrti nije imao prebivalište u Republici Hrvatskoj, mjesno je nadležan sud na čijem je području ostavitelj u vrijeme smrti imao **boravište** (st. 2.),

- ako ostavitelj u vrijeme smrti u Republici Hrvatskoj nije imao niti prebivalište, niti boravište, mjesno je nadležan sud na čijem se području nalazi **pretežni dio njegove ostavine** u Republici Hrvatskoj (st. 3.),

- ako se nijedan dio ostavine ne nalazi u Republici Hrvatskoj, mjesno nadležan je sud gdje je **ostavitelj upisan u knjigu državljana** (st.4.).

Javni bilježnik kao povjerenik suda provodi ostavinske postupke u predmetu koji mu dostavi mjesno nadležan sud, a taj sud pak povjerava provođenje ostavinske rasprave onim javnim bilježnicima čije je službeno područje na području mjesne nadležnosti tog općinskog suda (čl. 30. ZJB propisuje što se smatra službenim područjem javnog bilježnika).

2.3. Ostavinska rasprava

Nadležni općinski sud, nakon što zaprimi smrtovnicu ili izvadak iz matice umrlih, odnosno s njima izjednačenu ispravu, po službenoj dužnosti pokreće ostavinski postupak (čl. 210. ZN), a što u praksi znači da formira spis. Prije dostave spisa javnom bilježniku na svom području, ostavinski sud je dužan provjeriti svoju nadležnost (čl. 211. ZN). Ukoliko se ne utvrdi da bi sud bio nenadležan za postupanje, ostavinski spis se dostavlja javnom bilježniku.

U praksi nekih općinskih sudova, prije dostave spisa javnom bilježniku, pribavljaju se po službenoj dužnosti podaci iz zemljišnoknjižnog odjela istog suda, ukoliko je u smrtovnici naznačeno da ostavitelj posjeduje nekretnine koje bi trebalo raspraviti u ostavinskom postupku. Time se u velikoj mjeri skraćuje vrijeme koje naknadno bilo potrebno za pribavu tih podataka od strane samih stranaka u ostavinskom postupku ili od nadležnih sudova.

Prije samog zakazivanja ostavinske rasprave javni bilježnik ima mogućnost odrediti **mjere za osiguranje ostavine**, koje je moguće odrediti i prije pokretanja postupka, kao što su predaja na čuvanje ostavine, privremene mjere, postavljanje skrbnika, pozivanje izvršitelja oporuke.

Ako iz podataka smrtovnice proizlazi da pokojni ostavitelj nije ostavio ostavinu, odnosno da je ostavitelj ostavio samo pokretnine za koje nasljednici ne traže raspravu, tada će se u smislu čl. 211. ZN donijeti **rješenje da se ne provodi ostavinska rasprava**.

Ukoliko pak iz smrtovnice i priloženih podataka proizlazi da pokojni ostavitelj ima ostavinu, prva radnja koju će poduzeti javni bilježnik je **određivanje ročišta i otpremanje poziva strankama**.

Što se tiče načina pozivanja stranaka u ostavinskom postupku, ovdje se na odgovarajući način primjenjuju odredbe ZPP. Specifičnost poziva u ostavinskom postupku je u tome da se u pozivu stranke mogu pozvati da dostave sve isprave o ostavini pokojnog ostavitelja, ali isto tako se u pozivu stranke moraju upozoriti da do donošenja rješenja o nasljeđivanju mogu dati izjavu o odricanju od nasljedstva, kao i da u slučaju ako ne dođu na ostavinsku raspravu, da se tada smatra da žele biti nasljednici. Jednako tako biti će potrebno o održavanju ostavinske rasprave obavijestiti i oporučne nasljednike (čl. 217. ZN).

U praksi su česte su situacije da se u smrtovnici navodi da se ne zna tko su nasljednici, odnosno da se ne zna ima li pokojni ostavitelj ostavinsku imovinu.

Ukoliko bi se utvrdilo da se ne zna tko su nasljednici, a postoji ostavina koju je potrebno raspraviti, tada postoji mogućnost pozivanja oglasom (čl. 218. ZN). U tom slučaju javni bilježnik sačinjava oglas, te primjerak oglasa dostavlja nadležnom ostavinsku sudu, radi objave na oglasnoj ploči suda, a isto tako objavljuje se u „Narodnim novinama“. Oglasom se zapravo daje mogućnost osobama koje polažu pravo na nasljedstvo da se, u roku od 6 mjeseci od objave oglasa, prijave sudu i da se o njihovim pravima odluči u ostavinskom postupku.

Nakon uspostave Hrvatskog upisnika oporuka (HUO)⁴ kod Hrvatske javnobilježničke komore, jedna od dužnosti javnog bilježnika je da provjeri je li pokojni ostavitelj ostavio oporuku, koja bi bila pohranjena u HUO (čl. 203. i 208. ZN).

O samom ročištu za ostavinsku raspravu vodi se **zapisnik** u smislu odredbe čl. 183. ZN, pri čemu zapisnik potpisuje javni bilježnik, službenik javnog bilježnika koji je pisao zapisnik, te prisutne stranke. U praksi se zna dogoditi da pojedina stranka odbije potpisati zapisnik, pa u takvom slučaju bi zapisnik trebao sadržavati takvu konstataciju i razlog zbog čega je pojedina stranka odbila potpisati zapisnik.

Predmet ostavinske rasprave je detaljno propisan u čl. 219. ZN. Tako se prema st. 1. na ostavinskoj raspravi raspravljaju sva pitanja važna za donošenje odluke u ostavinskom postupku, a naročito glede prava na nasljedstvo, veličinu nasljednog dijela i prava na zapise.

⁴ Pravilnik o Hrvatskom upisniku oporuka, Narodne novine br. 135/03, 164/04.

U st. 2. je određeno da sud (javni bilježnik) odluku donosi pošto je zainteresiranim osobama omogućiti da daju potrebne izjave, pri čemu nije potrebno da se u svakom slučaju svakome omogućiti da se očituje o izjavama drugih zainteresiranih osoba. Bitno je naglasiti da nitko nije dužan doći na ostavinsku raspravu. Ukoliko nasljednik ne bi došao na ostavinsku raspravu to bi trebalo značiti da isti želi biti nasljednik. Samo u slučaju da je isti dao izjavu o odricanju od nasljedstva, moglo bi se smatrati da isti ne želi naslijediti.

Bitna je dužnost javnog bilježnika da vodi računa da nasljedničke izjave budu jasne, da iste ne ostavljaju nedoumice, te da se nasljednike upozori na posljedice davanja nasljedničke izjave iz čl. 220. ZN.

Ukoliko je ostavitelj ostavio oporuku, tada je potrebno proglasiti oporuku i o tome sastaviti zapisnik, koji je sastavni dio zapisnika o ostavinskoj raspravi, u smislu odredbe čl. 203. do 209. ZN.

2.4. Rješenje o nasljeđivanju

Daljnje postupanje javnog bilježnika u ostavinskom postupku ovisi o tome je li među nasljednicima došlo do spora oko ostavinske imovine ili ne. Ukoliko je između nasljednika došlo do spora oko nekih činjenica o kojima ovisi pravo nasljedstvo, ili do spora oko spora o pravu na zapis ili nekog druga prava na ostavinu, ili do spora oko sastava ostavinske imovine, javni bilježnik će u zapisniku s ostavinske rasprave konstatirati u čemu je spor, uzeti potrebne izjave nasljednika glede toga, te **vratiti spis nadležnom sudu** (čl. 244. st. 2. ZN).

U slučajevima iz čl. 141., 143. i 144. ZN (nasljednička zajednica, prava sunasljednika koji su živjeli ili privređivali u zajednici s ostaviteljem, te glede diobe kućanskih predmeta javni bilježnik može donositi odluke samo uz suglasnost svih nasljednika, a ako te suglasnost nema ponovno će vratiti spis nadležnom ostavinskom sudu.

U svim drugim slučajevima javni bilježnik je ovlašten donijeti **rješenje o nasljeđivanju** u smislu odredbe čl. 226. ZN, koje osobito treba sadržavati utvrđenje tko je nasljednik ostavitelja, te koja su prava tim rješenjem stekli nasljednici, odnosno druge osobe. Odredbe čl. 226. ZN vrijede i u slučaju ošasne imovine.

Javni bilježnik će donijeto rješenje o nasljeđivanju dostaviti svim nasljednicima i zapisovnicima, kao i osobama koje su tijekom postupka istakle zahtjev za nasljedstvo, te u slučaju ako nije izjavljen prigovor, iskazati i pravomoćnost rješenja o nasljeđivanju.

Moguće je donijeti i **djelomično rješenje o nasljeđivanju** (čl. 231. ZN) u slučaju kad je sastav ostavine samo djelomično nesporan.

Ako nasljednici ne osporavaju zapis, sud može i prije donošenja rješenja o nasljeđivanju, na zahtjev zapisovnika, donijeti **posebno rješenje o zapisu** (čl. 230. ZN).

Nakon pravomoćnosti rješenja o nasljeđivanju, odnosno u slučaju izjavljivanja prigovora, javni bilježnik vraća spis nadležnom sudu, a kod sebe zadržava prijepis spisa (čl. 244. st. 4. ZN). Ostavinski sud je potom nadležan dostaviti pravomoćno rješenje o nasljeđivanju nadležnoj poreznoj upravi (čl. 227. st. 2. ZN), odnosno nadležnom zemljišnoknjižnom sudu (čl. 228. ZN).

Treba tome dodati da javni bilježnik ne bi smio odbiti povjerenih poslova, osim ako za to odbijanje ima opravdanih razloga, o čemu odlučuje ostavinski sud (čl. 249. st. 1. i 2. ZN), koji je prema st. 3. istog članka ovlašten obavljati nadzor nad radom javnog bilježnika. Javni bilježnik za svoj rad u ostavinskom postupku ima pravo na nagradu i naknadu troškova sukladno odredbi čl. 251. i 252. ZN, sukladno odredbama Pravilnika o visini nagrade i naknade troškova javnog bilježnika kao povjerenika suda u ostavinskom postupku.⁵

Ukoliko bi se nakon pravomoćnosti rješenja o nasljeđivanju pronašla imovina koja nije obuhvaćena rješenjem o nasljeđivanju, sud, pa time ni javni bilježnik, neće ponovno provoditi ostavinsku raspravu, nego će **naknadno pronađenu imovinu novim rješenjem** rasporediti na temelju prije donesenog rješenja o nasljeđivanju, osim ako se neki od nasljednika odrekao nasljedstva ili svoj nasljedni dio ustupio sunasljedniku (čl. 234. st. 1. ZN). Ako prije nije bila vođena ostavinska rasprava, javni bilježnik bi je morao provesti, nakon što bi mu sud to povjerio, samo ako su pronađene nekretnine ili s njima izjednačena prava (čl. 234. st. 2. ZN).

3. Specifičnosti ostavinskog postupka u slučaju kada je ostavitelj strani državljanin

Kada se govori o vođenju ostavinskog postupka u slučaju kada je ostavitelj strani državljanin, tada treba imati na umu i odredbe Zakona o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima (ZRSZ)⁶.

Prema odredbi čl. 72. st. 1. ZRSZ za raspravu nepokretne ostavine stranog državljanina postoji **isključiva nadležnost suda Republike Hrvatske ako se nekretnine**

⁵ Narodne novine br. 135/03.

⁶ Službeni list SFRJ br. 43/82, 72/82; Narodne novine br. 53/91.

nalaze u Republici Hrvatskoj. Prema st. 2. za raspravu pokretnine ostavine stranog državljanina nadležan je sud Republike Hrvatske, osim ako u državi ostavitelja sud nije nadležan za raspravu pokretne imovine.

U smislu odredbe čl. 73. ZRSZ kod osoba bez državljanstva (apatrida), osoba čije se državljanstvo ne može utvrditi ili osobe koja ima status izbjeglice, isključiva nadležnost suda Republike Hrvatske postoji ako se nekretnina nalazi na teritoriju Republike Hrvatske. Prema st. 2. za raspravu pokretne ostavine osoba navedenih u st. 1., nadležnost suda Republike Hrvatske postoji ako se pokretnine nalaze u Republici Hrvatskoj, ili ako je ostavitelj u vrijeme smrti imao prebivalište u Republici Hrvatskoj.

Javni bilježnici trebaju posebno voditi računa da u rješenjima o nasljeđivanju ne raspoređuju nekretnine koje se nalaze na teritoriju druge države, ali isto tako treba voditi računa kod nasljeđivanja stranaca u Republici Hrvatskoj da postoje posebni propisi koji sprečavaju stjecanje prava vlasništva strana na određenim nekretninama. Naime, odredbom čl. 1. st. 3. Zakona o poljoprivrednom zemljištu⁷ propisano je da nositeljima prava vlasništva na zemljištu iz st. 1. navedenog članka ne mogu biti strane pravne i fizičke osobe, osim ako međunarodnim ugovorom nije drugačije određeno. Isto tako i Zakon o šumama⁸ u čl. 52. st. 2. izričito propisuje da strane fizičke i pravne osobe ne mogu stjecati pravo vlasništva na šumama i šumskom zemljištu, osim ako međunarodnim ugovorom nije drukčije određeno. Tu treba voditi računa, kod donošenja rješenja o nasljeđivanju u slučaju kada je nasljednik strana fizička osoba, i o odredbi čl. 358. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (dalje ZV)⁹. U st. 1. tog članka je propisano da strana osoba ne može biti vlasnikom nekretnine koja leži na području koje je radi zaštite interesa i sigurnosti Republike Hrvatske zakonom proglašeno područjem na kojem strane osobe ne mogu imati pravo vlasništva, osim ako zakonom nije što drugo određeno. St. 2. je određeno da stranoj osobi koja je stekla pravo vlasništva na nekretnini prije nego što je područje na kojemu nekretnina leži proglašeno područjem iz st. 1. tog članka, prestaje pravo vlasništva te nekretnine, a ona ima pravo na naknadu prema propisima o izvlaštenju. U st. 3. je pak određeno da ako strana osoba ne može na području iz st. 1. ovoga članka steći vlasništvo nekretnine koje bi inače stekla nasljeđivanjem, da ima pravo na naknadu prema propisima o izvlaštenju, kao da joj je ta nekretnina oduzeta u postupku izvlaštenja. U tom dijelu nam se čini da je posebno sporno pitanje na temelju kojih podataka će javni bilježnici moći utvrditi radi li se kod nasljeđivanja o poljoprivrednom

⁷ Narodne novine br. 66/01, 87/02, 48/05, 90/05.

⁸ Narodne novine br. 140/05.

⁹ Narodne novine br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 114/01, 79/06, 141/06.

odnosno šumskom zemljištu. Čini nam se da bi trebalo zahtijevati od nasljednika da doprinesu potvrdu nadležnog upravnog tijela o statusu nekretnina koje su predmet nasljeđivanja, te da bi u takvim slučajevima trebalo o rješenju obavijestiti i nadležno državno odvjetništvo.

U preostalom dijelu ne postoje razlike u vođenju ostavinskog postupka, ukoliko se kao ostavitelj pojavljuje stranaca, odnosno u slučaju kada bi strani državljanin bio nasljednik u Republici Hrvatskoj.

4. Ostale nadležnosti javnih bilježnika u nasljednopravnim stvarima

4.1. Sastav javne oporuke

Prema odredbi čl. 32. st. 1. ZN svatko može valjano oporučiti u obliku javne oporuke, a osoba koja ne može ili ne zna čitati ili se ne može potpisati može u redovitim okolnostima oporučiti samo u obliku javne oporuke. Javnu oporuku na oporučiteljev zahtjev sastavljaju u Republici Hrvatskoj sudac općinskog suda, sudski savjetnik u općinskom sudu ili **javni bilježnik**, a u inozemstvu konzularni odnosno diplomatsko-konzularni predstavnik Republike Hrvatske. O sastavljanju oporuke potrebno je sačiniti zapisnik (st. 5. ZN)

4.2. Čuvanje oporuke

Oporučitelj može svoju oporuku sam čuvati, ili je povjeriti na čuvanje kojoj drugoj fizičkoj ili pravnoj osobi (čl. 34. st. 1. ZN). Ako oporučitelj želi povjeriti svoju oporuku na čuvanje sudu, **javnom bilježniku** ili u inozemstvu konzularnom, odnosno diplomatsko-konzularnom predstavniku Republike Hrvatske, taj ju je dužan primiti na čuvanje i postupiti po čl. 167. ZN (st. 2.), a u kojem članku je propisan postupak prilikom preuzimanja na čuvanje oporuke. Dužnost je i javnog bilježnika, jednako kao i drugih osobama kojima bi oporuka mogla biti predana na čuvanje, da o tome bez odgode obavijesti Hrvatski upisnik oporuka (čl. 169. ZN).

4.3. Sastav i/ili solemnizacija nasljednopravnih ugovora

Javni bilježnik je ovlašten sastavljati i određene nasljednopravne ugovore. Kod toga treba voditi računa o odredbi čl. 102. i 103. ZN, prema kojima su ništavi ugovor kojima je netko svojem suugovorniku ili trećoj osobi ostavio svoju ostavinu ili njezin dio, a isto tako i ugovorima kojima netko otuđuje nasljedstvo kojemu se nada, odnosno svaki ugovor o nasljedstvu treće osoba koja je još živa. Prema čl. 104. ništav je ugovor kojim se netko obvezuje unijeti neku odredbu u svoju oporuku ili je ne unijeti, opozvati neku odredbu iz svoje oporuke ili je ne opozvati.

No postoje i nasljednopravni ugovori koji su dozvoljeni. Tako prema odredbi čl. 105. ZN predak može **poslom među živima ustupiti i razdijeliti svoju imovinu** (ustup i raspodjela imovine za života) svojoj djeci i ostalim potomcima, pri čemu u čl. 106. ZN propisuju uvjeti valjanosti. Tako bi taj ugovor bio valjan ako su se s njime suglasila sva djeca i ostali potomci ostaviteljevi koji su po zakonu pozvani naslijediti pretka, te takav ugovor mora biti sastavljen u pisanom obliku, te ovjeren od strane suca, ili sastavljen u obliku javnobilježničkog akta ili potvrđen (solemniziran) od strane javnog bilježnika.

Nadalje, svaki od **nasljednika može prije diobe prenijeti svoj nasljedni dio** (ustupanje nasljednog dijela prije diobe), potpuno ili djelomično, samo na sunasljednik (čl. 145. st. 1. ZN), time da takav ugovor mora biti sastavljen u pisanom obliku, te ovjeren od strane suca, ili sastavljen u obliku javnobilježničkog akta (st. 2.).

Javni bilježnik može sastavljati ili solemnizirati i ugovor o doživotnom uzdržavanju (čl. 579. do 585. Zakona o obveznim odnosima – dalje ZOO¹⁰), odnosno ugovor o dosmrtnom uzdržavanju (čl. 586. do 589. ZOO). Kod toga valja voditi računa o odredbi čl. 580. st. 1. i 2. ZOO prema kojima ugovor o doživotnom/dosmrtnom mora biti sastavljen u pisanom obliku, te ovjeren od strane suca nadležnog suda ili potvrđen (solemniziran) po javnom bilježniku ili sastavljen u obliku javnobilježničkog akta. Dužnost je osoba pred kojima se takav ugovor sastavlja ili ovjerava da ugovarateljima pročita ugovor i da ih upozori na posljedice sklapanja takvog ugovora.

¹⁰ Narodne novine br. 35/05.